

Wie wil er nog diplomaat zijn?

Posted on 15 juni 2019 by Syp Wynia

Hij mag met de koning en de koningin mee op staatsbezoek, zoals net nog naar Ierland. Hij moet opdraven als Nederland weeskindjes van twee en vier jaar uit Syrië haalt, daags nadat een andere minister nog ontkend had dat zoiets Nederlands beleid was. Hij mag vertellen dat er niets mis is met de tweede gaspijp van Rusland naar Duitsland, waar zowel Brussel als de Amerikaanse president tegen ageren. Na eindeloos Haags onderhandelen komt hij met een China-strategie, die volgens een respectloze Tweede Kamer weinig voorstelt.

Hij is minister van Buitenlandse Zaken, maar premier en VVD-partijleider Mark Rutte doet heel wat grotere zaken in het buitenland dan hij. In het zelfde buitenland wordt hij straal voorbij gelopen door Wopke Hoekstra, de minister van Financiën van het CDA. In het binnenland wordt hij behalve door Rutte en Hoekstra ook nog overtroefd door zijn directe collega van ontwikkelingshulp en export, D66-minister Sigrid Kaag. Het leven van een minister van Buitenlandse Zaken gaat vaak niet over rozen. Dat geldt zeker voor Stef Blok, bankemployée in de diplomatie.

Nu is het vaak de minister van Financiën, maar een halve eeuw geleden was de minister van Buitenlandse Zaken steevast de populairste minister. Dat gold in ieder geval voor Joseph Luns, de KVP-minister die van 1952 tot 1971 op Buitenlandse Zaken zat. Hans van den Broek (CDA, 1982-1993) haalde die populariteit niet, maar was toch ook tien jaar minister van Buitenlandse Zaken, na eerst ook nog staatssecretaris te zijn geweest.

Nadat Van den Broek een kwart eeuw geleden naar Brussel vertrok als Europees commissaris is Stef Blok al de elfde minister van Buitenlandse Zaken. En Blok is ook al de vierde minister van Buitenlandse Zaken die tussentijds aantreedt, omdat de vorige een internationale functie aanvaardt of omdat die zich gedwongen zag af te treden. Na Van den Broek kwam tussentijds Kooijmans, na De Hoop Scheffer die naar de Navo ging kwam Bot, na Timmermans die naar de Europese Commissie ging kwam Koenders en na Zijlstra die opgescheept had over een bezoek aan de datsja van Poetin kwam Blok. En verder hadden we nog Van Mierlo, Van Aartsen, Verhagen en Rosenthal.

Corvee

Zoveel afwisseling in een baan die vaak specifieke kennis en vaardigheden veronderstelt: het is geen gunstig signaal over de functie en het departement dat hij geacht wordt te leiden. Een 'hij' ja: met uitzondering van de paar weken dat Sigrid Kaag mocht invallen was er in Nederland nooit een vrouw minister van Buitenlandse Zaken. Als een functie zo vaak wisselt, dan geldt die onder politici niet meer per se als een baan die je per se moet willen. Dat is ook een beetje zo: het is met BZ nog niet zo erg als met de staatssecretaris van asielzoekers, maar een beetje corvee is het wel.

Terwijl de premier steevast vooraan in het licht staat, tussen de presidenten en de andere premiers van de wereld, is de minister van Buitenlandse Zaken veroordeeld tot de coulissen. Hij mag de rommel opruimen van collega's en van zijn voorgangers. De kans dat hij zelf kan scoren is gering. Een uitglijer wordt al gauw uitvergroet.

Dat geldt al helemaal voor Stef Blok die vorig jaar zomer, slechts een paar maanden in functie, binnenskamers wat ondiplomatieke opmerkingen maakte over de moeizame multiculturele samenleving en Suriname afdeed als 'failed state'. De hele linkse oppositie en een deel van de coalitie liep te hoop. Het was dat Zijlstra nog maar net eerloos weg was, maar anders had Blok misschien ook zijn biezen moeten pakken. Blok mocht blijven. Maar aangeschoten wild, dat blijft hij.

De afbladderende van de minister van Buitenlandse Zaken is overigens geen typisch Nederlands verschijnsel, al stond hij hier – ten tijde van Luns, met name – wel lang op een hoger voetstuk dan elders. Waar het in de rest van de wereld al langer gangbaar was dat de buitenlandse politiek vooral door de president of de premier werd bepaald, gold in coalitieland Nederland waar de premier ook maar de eerste onder zijn gelijken was, dat de minister van Buitenlandse Zaken zo'n beetje alleen de baas was over het buitenland.

Joseph Luns

Dat kon tot gekke toestanden leiden. Toen in 1961 de premiers en presidenten van de jonge Europese Economische Gemeenschap zich onder leiding van de Franse president Charles de Gaulle over de toekomst van de Europese eenwording bogen, werd namens Nederland het woord niet gevoerd door de Nederlandse premier Jan

de Quaij, maar door de naast hem gezeten Joseph Luns. Luns kantte zich in een monoloog van drie kwartier tegen de vorming van de Europese Raad, het gezelschap van premiers en presidenten dat zich naar het voorstel van De Gaulle om de paar maanden bijeen zou komen en feitelijk de dagelijkse leiding van de EG op zich zou nemen.

Luns had aanvankelijk succes met zijn weerstand tegen De Gaulle, die zeker ook ingegeven was door het feit dat de ministers van Buitenlandse Zaken (hij, dus) zo'n beetje de politieke leiding hadden in Brussel en Luns die niet graag afstond aan zijn eigen premier. Maar vanaf 1974 kwam de Europese Raad er toch. Nederland – Buitenlandse Zaken – lag daarbij steeds dwars, maar moest al even vaak bakzeil halen.

Niet meer baas in Brussel

Anno 2019 zijn de regeringsleiders van de Europese Raad de baas in Brussel, de rest heeft te volgen. En de ministers van Buitenlandse Zaken, die zijn in Brussel hele gewone 'vakministers' geworden. Sterker nog: de ministers van Financiën hebben de ministers van Buitenlandse Zaken sinds de komst van de euro overklust. Niet alleen Mark Rutte houdt her en der speeches over de toekomst van Europa, ook minister van Financiën Wopke Hoekstra hield onlangs zo'n speech in Berlijn.

De relatieve degradatie van de minister van Buitenlandse Zaken beperkt zich echter niet tot de Europese Unie. Sinds de wereld steeds meer een dorp is, wordt er steeds minder geleund op ervaren diplomatieke vaklieden die hun talen spreken, de wereld kennen en thuis zijn in de combinatie van spion, intrigant, lobbyist en charmeur. De hoogtijdagen van de diplomatie en daarmee van de ministers en ministeries van Buitenlandse Zaken namen vooral de laatste decennia af. Ze beschikten steeds minder over unieke vaardigheden, informatie en inzichten.

De bovenbazen (presidenten, premiers) vlogen steeds vaker zelf naar elkaar toe en belden elkaar ook. Op 4 februari 1994 was er de eerste e-mail, van de Zweedse premier naar de Amerikaanse president. In maart 2007 publiceerde de Amerikaanse presidentskandidaat Barack Obama zijn eerste Twitterbericht. Sinds januari 2017 hebben de Verenigde Staten in Donald Trump een president die bijkans via Twitter regeert. Ministeries van Buitenlandse Zaken lopen al te vaak achter die digitale feiten aan, om zich vervolgens alsnog amechtig te storten op alles wat met internet en sociale media te maken heeft.

Escortservice

Ondertussen noemde een Belgische expert de diplomatieke diensten twintig jaar geleden al oneerbiedig een 'escortservice': goed voor het regelen van de afspraken, het dragen van de koffers en andere ondersteunende activiteiten. Want de premiers en presidenten laten zich niet meer informatief aan een lijntje houden: die bellen, whatsappen of mailen zelf wel met hun counterparts. De diplomaten mogen daar op zijn best aantekeningen van maken.

Misschien is het geen toeval dat het uitgerekend de ministeries van Financiën van tijd tot tijd met forse versoberingen van de diplomatieke dienst aan komen zetten. Als het aan het Duitse ministerie van Financiën lag, was de Duitse ambassade in Nederland twintig jaar geleden al geschrapt. Vijftien jaar geleden schepte een Nederlandse staatssecretaris nog tegenover Duitse diplomaten op, dat de Nederlandse diplomatie net zo groot was als de Duitse. Dat had hij misschien beter niet kunnen zeggen: het Haagse ministerie van Financiën kwam al gauw met een bezuinigingsplan.

Uri Rosenthal

De kritiek op het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken en het buitenlandse beleid komt, pijnlijk genoeg, ook al twee decennia van de eigen politieke bazen en dan vooral van VVD'ers. Jozias van Aartsen (1998-2002) vond dat 'BZ' nog wel wat kon leren van de Shell. En Uri Rosenthal meldde bij zijn aantreden in 2010 maar meteen dat de 'diplomatie als rustiek tijdverdrijf voorbij' was. VVD-leider Frits Bolkestein zette trouwens al diep in de jaren negentig de toon met zijn kritiek dat Buitenlandse Zaken goed was voor de wereld, maar te weinig oog had voor het Nederlands belang.

De hulptroepen van BZ

Gelukkig voor ambtenaren van 'BZ' zijn er ook altijd hulptroepen in Den Haag. De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) adviseert het kabinet, zij het op verzoek van de BZ-ministers. En in die adviesraad zitten oud-ministers en oud-topambtenaren die het ministerie begrijpelijkerwijs welgezind zijn. Zo kwam de AIV twee jaar geleden met het advies aan het volgende kabinet om het aantal diplomatieke posten en de bezetting aldaar voor 70 à 80 miljoen euro per jaar te

verbeteren.

Dat AIV-advies kreeg meteen applaus van de ondernemingslobby van VNO-NCW, dat vooral het internationaal opererend bedrijfsleven bedient, dat dan ook graag gebruik maakt van de aangename ontvangstmogelijkheden op Nederlandse ambassades en in ambassadeursresidenties in den vreemde. Sterker nog: er zijn handenvol Nederlandse ambassades die in de eerste plaats één of enkele Nederlandse bedrijven bedienen. Men denke aan Saoedi-Arabië en andere Golfstaten, men denke aan bedrijven als Shell.

Nederlandse Ambassade, Addis Abeba

Een derde categorie hulptroepen zit in de Tweede Kamer, en dan vooral bij D66: de kosmopolitische partij die onder ambtenaren van Buitenlandse Zaken sinds jaar en dag onevenredig populair is. Gelukkig voor 'BZ' kwam D66 in de coalitie, met als gevolg dat het 'postennetwerk' weliswaar niet voor 70 à 80 miljoen, maar dan toch nog voor (structureel) 40 miljoen euro per jaar werd uitgebreid.

Dat is een aardige opsteker voor dat relatief toch al royale netwerk, dat op dit moment uit 109 ambassades, 26 consulaten-generaal, 12 ambassades ('pv's) bij organisaties als de EU en de VN bestaat, plus 288 honoraire consuls en 19 kantoren voor het ondersteunen van bedrijven. Dat netwerk is ongeveer net zo groot als dat van grotere landen als Polen, Canada en Indonesië.

Op die Nederlandse posten werken ongeveer 3500 mensen, waarvan ongeveer twee derde 'lokale medewerkers'. Het totaal wordt de komende jaren dankzij de lobby van AIV, VNO en D66 dus uitgebreid, vooral in landen waar de veiligheid of de migratie in het geding is, of er economische kansen worden vermoed. Maar ook in Europa worden de ambassades uitgebreid, want via de nationale hoofdsteden kun je invloed uitoefenen in Brussel.

Het neemt niet weg, dat Stef Blok als minister van Buitenlandse Zaken samen met veel van zijn ondergeschikten vaak vooral facilitair bedrijf annex brandjesblusser is. Als er net met veel moeite even weer geen ruzie is met het Turkije van Erdogan, arresteert Turkije de SP-fractievoorzitter van Eindhoven omdat die Koerd is en dat niet ontkent. Dito problemen: Saoedi-Arabië, Iran, Venezuela. Er valt voor een Nederlandse minister niet bijster veel te winnen, wel veel te verliezen.

MH17

Met Rusland is Blok aan het koorddansen, omdat Mark Rutte aan de nabestaanden van de MH17-ramp heeft beloofd dat 'de onderste steen boven' zal komen, het kabinet Rusland verantwoordelijk, of althans medeverantwoordelijk houdt voor de ramp en Blok maar moet zien hoe hij daarover met de Russen vooruitgang boekt.

Maar misschien gloort er rond de ramp met het Maleisische vliegtuig MH17 een succesje voor de vaak zo geplaagd ogende minister. Vast staat dat er met de Russen in het geheim gepraat wordt, al enkele maanden. Maar hoe en wat?

Over een maand is het vijf jaar geleden dat de MH17 naar beneden werd geschoten boven Oost-Oekraïne. Maar terwijl er met de Russen gepraat wordt over hun verantwoordelijkheid, laat de Maleisische premier weten dat hij juist niet denkt dat de Russen schuld dragen.

Mocht Stef Blok toch terrein winnen bij de Russen, dan lost hij in de eerste plaats een probleem op voor zijn premier en partijleider Mark Rutte. Die beloofde immers de onderste steen boven te zullen halen. Een minister is van origine een dienaar. Een minister van Buitenlandse Zaken weet tegenwoordig waar hij aan begint: ook Stef Blok toen hij uit zijn retraite in Enkhuizen terugkeerde om Halbe Zijlstra op te volgen.